

ŽURNALIZEM: POETIKA SKUPNOSTI POD KRINKO KRONOLOGIJE DOGODKOV

Povzetek: Članek poskuša denaturalizirati nekatere zdravo-razumske predpostavke, na katerih temelji obravnava odnosa med mediji in močjo ter med mediji in realnostjo. Te predpostavke so del novinarske samoidentitete. Avtorica ugotavlja, da je glavna naloga medijev "reprodukcija normalnosti" (in ne realnosti) in obenem, da je žurnalizem bolj "poetika skupnosti" kot kronologija dogodkov. To pomeni, da zgodba o pribežnikih, na primer, vedno več pove o viziji ali kozmologiji "našega načina življenja" kot pa o pribežnikih, torej o tistem, o čemer govori. Je torej bolj poetika nacionalne Stvari kot pa kronika "priežniške problematike". Ugotavlja, da ravno profesionalni kanon objektivnosti marginalizira argumentacijo kot obliko novinarskega upovedovanja. Ker zahteva po objektivnosti implicira odsotnost moralne tematizacije, se na ta način oblikuje potreba po implicitnem opredeljevanju. Želi pokazati, kako na ideološko strukturo "žurnalističnega polja" ni dovolj pogledati skozi vpletene interese (politične ali ekonomske), temveč predvsem kot na artikulacijo odnosa med vsaj še dvema vidikoma vpletenima v žurnalistično produkcijo: med profesionalno mitologijo in samopredstavo in popularno ideologijo/mitologijo, ki jo žurnalizem konstruira in reproducira.

Ključni pojmi: reprodukcija normalnosti, konsenz, objektivnost, aktualnost, neutralnost, namera v tekstu, naravna govorica, zgodba prvega in drugega reda, poetika skupnosti.

Čeprav je ideologija objektivnosti vrhovna ideologija novinarskega poklica, se praktično mediji nanjo zanašajo le, kadar poročajo o spopadu dveh jasno definiranih političnih akterjev (Janša -Drnovšek, opozicija - vladna koalicija, Izraelci - Palestinci, minister - sindikati). Takoj pozabijo na ideal objektivnosti, ko domnevajo, da o neki zadevi obstaja jasno prepoznaven splošni družbeni konsenz, kjer je težko določiti "suverena" ali personaliziranega zastopnika enih ali drugih interesov, in kjer je zlo in dobro domnevno vsem jasno prepoznavno. V takem primeru mediji reproducirajo normalnost (ne pa realnost) ter na podlagi tega kon-

---

* Dr. Breda Luthar, docentka na Fakulteti za družbene vede.

senza oz. predpostavljenega strinjanja o nekem fenomenu reproducirajo "Miskupnost". Žurnalista-profesionalca tedaj olajšano zamenja žurnalisti-ljudski tribun. Čeprav ne bomo analizirali rasističnega ali šovinističnega diskurza v medijih, nam bo rasistična žurnalistična govorica o ilegalnih pribežnikih služila kot podlaga za razmišljanje o nekaterih predpostavkah, na katerih "žurnalistično polje", kot bi dejal Bourdieu (1998), deluje in legitimira svojo prakso.

Te predpostavke temeljijo na zdravorazumskem vedenju, ki ga je potrebno denaturalizirati, da bi lahko smiselno analizirali vlogo žurnalizma v konstrukciji rasistične (in vsake druge marginalizirajoče) govorice in politike. V tem članku bomo govorili o konceptu namere ali intence v tekstu in uvedli pojem medijske reprodukcije normalnosti. Problemizirali bomo predpostavke o odnosu med mediji in realnostjo, na katerih počiva ideologija objektivnosti in nevtralnosti. Tematizacija zdravorazumske percepcije odnosa med mediji in močjo ter med mediji in realnostjo je pomembna, saj ta govorica sooblikuje samopredstavo žurnalizma in legitimira njegove prakse. Ali rečeno drugače, diskurz uravnava nediskurzivni prostor - prakse. Diskurz je tisto, za kar in prek česar se borimo, oblast, ki se je želimo polastiti. Vse raznovrstne publicistične konceptualizacije odnosa med mediji in močjo ter mediji in realnostjo, ki smo jih našli v slovenskih medijih v zadnjih mesecih, bi lahko uvrstili v vsaj tri "teorije zarote": zarota kapitala ali politike, zarota starih elit in zarota ideološkega aparata države.¹ Poglejmo, kako ti trije pogledi epistemologizirajo razmerje med ideologijo - realnostjo - mediji.

1. *Dobri fantje proti kapitalu*: Prva oblika teorije zarote je političnoekonomski pogled na medije. Ta meni, da neodvisnost od kapitala ali politike, od oblastnika ali lastnika pomeni tudi neodvisne novinarje. "Dobri fantje proti kapitalu" ima tudi svojo politično različico, ki jo bomo imenovali "slabi fantje proti slovenski pomladi".

2. *Slabi fantje proti slovenski pomladi*: Ta pogled kritizira domnevno politično neobjektivnost novinarjev in urednikov, ki kot del starega sistema in kontinuitete elit ostajajo na ključnih položajih. Opravka naj bi imeli z "indoktrinacijo, ki je značilna za totalitarne sisteme", kritiko vseh manjšinskih političnih mnenj in medijsko oligarhijo. Politično si sicer prvi in drugi pogled ne bi mogla biti bolj daleč vsaksebi, ujemata pa se glede njune epistemologizacije odnosa med močjo in mediji ter glede na njuno razumevanje "ideološkega učinka".

3. *Intelektualni pogled - ideološki aparat proti vsem*: Na medije po Althusserjansko gleda kot na ideološke aparate države ali pa "države kapitala". Ideologija s katero mediji delujejo, je vladajoča ideologija, ki je ideologija vladajočega razreda. Zelo splošna teza, o konkretnem ideološkem delu medijev ne pove nič.

---

¹ Publicistični pogled na odnos med mediji in močjo in mediji in realnostjo sem poskušala prvič opredeliti v prispevku "Oslepljeni in ohromljeni od nevtralnosti" v zborniku Mit o zmagi leveice, OSF, Ljubljana 2001.

Tri normalnosti

Samo ikonografija pogojev produkcije

Vprašanja, kako mediji vplivajo na družbo ali kakšen je njihov ideološki učinek, zgornje tri teze sicer eksplicitno ne tematizirajo, je pa njihovo percepcijo delovanja ideologije mogoče zlahka razbrati iz teh tez. Ideologija je tako v ekonomski kot politični različici implicitno razumljena kot popačena resnica, ki jo razširjajo lastniki, oblastniki ali politično/strankarsko opredeljeni novinarji v svojem interesu. Vse tri teze ideologijo v medijih razumejo kot neposredni avtomatski učinek kapitalskega oziroma političnega interesa. Gotovo je političnoekonomski pogled na pogoje žurnalistične produkcije ključen, toda v zgornjih izpeljavah kaže na veliko poenostavljanje. Novinarji so bodisi dobri fantje, ki jih tlači oblastnik ali lastnik ali jih ovira v iskanju resnice, bodisi slabi fantje, ki zaradi politične pristranosti in strankarske opredeljenosti pačijo resnico.² Novinarji imajo na ta način poseben status v družbi - status tistih, ki imajo dostop do resnice in poseben privilegiran položaj zunaj diskurzivnih formacij, v katere smo vsi umeščeni.

Tretja teza, ki smo jo imenovali "ideološki aparat države proti vsem", sicer temelji na implicirani predpostavki, da ideologija ni le popačenje resnice ali avtomatski učinek kapitalске produkcije, temveč mreža podob, simbolov, praks in konceptov, ki delujejo na podlagi interpelacije. Žal aktualne slovenske artikulacije te teze tega koncepta ne uspejo ustrezno operacionalizirati, ko govorijo o medijih. Problem te teze je, da v člankih o medijih ne daje prav nobenega namiga o konkretnem delovanju ideologije skozi medije in nobenega argumenta za svojo veljavnost, razen avtoritete pisca. Ker teoretično sofisticiranega koncepta ideologije ne uspe operacionalizirati v njeni konkretnosti, delo medijev obravnavajo tako kot prvi dve tezi, kot preprosto artikulacijo vladajoče ideologije, še več, vladajoča ideologija je personalizacija ideologije vladajoče stranke. Mediji so govorica kapitalskih interesov ali interesov vladajoče ideologije - in tako dobijo podobno vlogo kot v političnoekonomski deterministični razlagi in teoriji zarote "retencijskih elit". Politično ta teza spada h kategoriji dramatične levopopulistične manihejske borbe "dobrega proti zlu" kritike, ki "lovi somišljenike levo od leve", kot bi rekli politični komentatorji. V svoji epistemologizaciji odnosa med mediji in močjo je nenavadno podobna tezam o zaroti vladajoče stranke.

Za vse zgornje teze o medijih in moči so kulturni produkti torej neposredna artikulacija sistema lastništva (kapitalskega gospostva) ali političnega gospostva. Konkretne analize pa te neposredne zveze nikoli ne morejo potrditi. O delovanju medijev ne moremo razmišljati samo kot o boju političnih interesov. Analiza medijske hegemonije mora vključevati tudi zapleteno mrežo reprodukcije popularnih mitologij in cele vrste sedimentiranih institucionaliziranih diskurzivnih sis-

² To tezo zastopajo predstavniki desnice, ki o sebi govorijo kot o zastopnikih civilne družbe (glej praktično vse številke revije *Ampak*, npr. Bernard Nežmah, Jadranka Rebernik, Marko Kos, vsi št. 3, november 2000 ali Andrej Aplenc, Marko Kos, številka 4, december 2000). Tako desna kot leva različica političnoekonomske teorije govori o koncentraciji lastništva, ki učinkuje tako, da mediji služijo interesom svojih lastnikov (ob tem, da desna različica izpostavlja vlogo "retencijskih elit", ki naj bi obvladovale medije). Dodaten problem te teze je v tem, da kolonizira koncept civilne družbe.

temov, novinarske samopercepcije in profesionalne ideologije. Na "globoko ideološko strukturo" slovenskega novinarstva ni dovolj pogledati samo skozi (a) vpletene interese (politične in ekonomske), temveč je nanjo treba pogledati kot na artikulacijo odnosa med vsaj še dvema vidikoma, vpletenima v žurnalistično produkcijo: med (b) novinarsko profesionalno samopredstavo in mitologijo (katere del je tudi mit o objektivnosti)³ in (c) popularno ideologijo/mitologijo.

Moč in subjekt

Druga "naravnost" političnoekonomskega in političnega pogleda, ki pa je tesno povezano s prvo "naravnostjo" (z razumevanjem ideologije kot popačene resnice), zadeva razumevanje koncepta namere in interesne pristranskosti avtorja, pisca, novinarja. Intenca je behavioristično razumljena kot zasebno mentalno stanje pisca/novinarja, ne pa kot učinek umeščenosti pisca/novinarja znotraj institucionaliziranih diskurzivnih sistemov.

Komunikacija je torej enostavno učinek govorečega/pišočega subjekta in njegove namere, izhajajoče iz njegovih motivov ali stališč.

Toda za analizo medijskega diskurza motiv pisca ni pomemben, ker pomen teksta ne izhaja iz zasebnega motiva pisca, ampak je vedno izraz diskurzivne kulture, ki jo ljudje zasedamo. Stvari, ki jih novinarji pišejo, snemajo ali pripovedujejo, so instance diskurzov, manifestacija enega ali več diskurzov ali trenutki, ko imajo posebni diskurzi možnost konstruirati nek dogodek na tak način in ne na drugačen. Pomen tega, kar je izrečeno, je torej odvisen od splošnega konceptualnega okvira, znotraj katerega je nekaj upovedovano. V tem smislu je diskurz neke vrste referenčni okvir za pripovedovanje o politiki, pribežnikih, nasilju nad ženskami, romantični ljubezni. Diskurzi se torej artikulirajo v stvareh, ki jih ljudje napišejo in povedo, pomen teh stvari pa je odvisen od diskurzivnega konteksta, znotraj katerega se pojavijo. Mnenje ni manifestacija notranjih značilnosti pisca (njegovega ali njenega političnega stališča, osebnosti), temveč manifestacija konceptualnega okvira in rezultat reprezentacij dogodkov, ljudi.

Vsaka naša komunikacija torej predpostavlja diskurz, znotraj katerega smo kot komunikatorji vedno umeščeni. Subjektiviteta je konstruirana v komunikaciji - je torej rezultat komunikacije ali različnih diskurzivnih sistemov (od družinskega ali šolskega do profesionalnega, organizacijskega ali medijskega). Njena umeščenost v te sisteme subjekt opremlja z interpretativnim konceptualnim aparatom, prek katerega aktivno interpretiramo svet in znotraj katerega smo tudi sami umeščeni. Namera je torej res element procesa komuniciranja, toda element, ki ga vedno umeščajo v kontekst načini, na katere nas diskurzivne prakse oblikujejo kot subjekte. Ali, rečeno drugače, naše izkustvo je produkt naših interpretativnih shem. Te interpretativne sheme so tisto, kar bi nas moralo zanimati, ko govorimo o "reprodukciji normalnega rasizma" v medijih, saj so motivi individualnega pisca/no-

---

³ Mit bolj zadeva metafizična vprašanja smrti, seksualnosti, rojstva, svetih časov, prostorov in nastankov, ideologije so specifične, pragmatične oblike diskurza, ki vse zgoraj našteto povezuje neposredno z vprašanjem moči.

vinarja vedno samo posebna artikulacija interpretativnih shem (pravil igre, bi lahko dejali). V tem kontekstu je seveda namera (kot izraz mnenja, naravnosti) pisca/novinarja irelevantna, relevantna so pravila, znotraj katerih se igra lahko odvija. Sam koncept mnenja je esencialističen koncept - mnenje naj bi bilo izraz osebnostnih značilnosti pisca in vpliva na to, kar pisec napiše, reče. En rasistični tekst je pomemben le kot enkratna artikulacija konsenzualnih interpretativnih shem, znotraj katerih se rasizem v javni govorici normalizira in postane legitimen zdravorazumski javni diskurz.

To pa pomeni, da se moramo znebiti ločevanja subjekta (pisca) in diskurza (članka), kjer naj bi bil jezik nevtralnno sredstvo reprezentacije dogodka, fenomena, ljudi, novinar pa prenašalec že nekje zunaj, v družbi, oblikovanih idej. Komunikacija v resnici oblikuje odnose moči. Sam akt komunikacije in svet, o katerem pišemo, govorimo, nista jasno ločena. Subjekt je učinek komunikacije. To stališče nam omogoča koncentracijo na problem diskurzov in praks moči in dominacije. Ljudje so prostor diskurza, rezultat nenehnih poskusov oblikovanja in utrjevanja subjektivitete na določen način. Nocija "Mi-skupnosti" je diskurzivno konstruirana prek različnih sistemov diskurza (pravnega, historičnega, medijskega, literarnega, političnega). Če pa govorimo o namenu, ne moremo prepoznati, da se pripovedovanje vedno dogaja znotraj konteksta širših odnosov, znotraj diskurzivnih sistemov, ki obstajajo neodvisno od vsakega individualnega namena, ki naj bi ga specifična komunikacija imela. Novinarji imajo namen, ker so že umeščeni znotraj diskurza in so obenem učinek, rezultat komunikacije, - institucionaliziranih diskurzivnih praks. Namera je torej produkt že interpeliranih subjektov.

Vse tri teze v svojih izpeljavah implicitno ali eksplicitno predpostavljajo, da je vir gospostva vedno mogoče personalizirati oz. locirati v konkretni politični ali ekonomski skupini. Ali kot bi dejal Ernesto Laclau (1991), tako pojmovanje moči v javnem diskurzu o medijih se ne more osvoboditi suverena. Ne more si predstavljati, da moč lahko deluje brez subjekta. Da sega v mreže vseh odnosov, praks, rutin in v najbolj vsakdanje govorice. Vsaj za prvi dve tezi velja, da ideologijo in moč razumeta samo v ožjem smislu, samo v njenih očitnih, državno/političnih manifestacijah. Zagovorniki pogleda "dobri fantje proti oblastnikom in lastnikom" in njene podteze "slabi fantje proti slovenski pomladi" zanemarjajo, da se komunikacija odvija v kontekstu odnosov, ki obstajajo neodvisno od vsakega posameznega interesa. Ideologija namreč ni samo v novinarjevi glavi, ampak v sistemih diskurza, znotraj katerega so pisci (in vsi drugi, tudi producenti tez) umeščeni.

Kaj prikriva depolitizirana govorica?

Vrhovna boginja, neizogibni del samopredstave novinarskega poklica, strateška podlaga novinarske prakse in merilo dobrega žurnalizma je ideal objektivnosti, ki jo sestavljajo podelementi, kot so nepristranost, uravnoteženost, faktualnost (ali jasno eksplicirano ločevanje dejstev in mnenja), distanca.⁴ To so ključne vrednote, na katerih temelji kolektivna identiteta novinarstva in na katerih so utemeljena praktična navodila za delovanje. Cilj nepristranosti in uravnoteženosti je nevtralnost, ki zahteva od pisca depersonalizirano obravnavno dogodka ali fenomena. Ideal objektivnosti ali nevtralnosti temelji na pozitivistični in empiricistični predstavi o realnosti tam zunaj, ki čaka, da bo odkrita in predstavljena skozi proceduralna pravila žurnalističnega poklica. Tak pogled predpostavlja, da sta vedenje na eni strani in interes na drugi ločena, ne pa neločljivo povezana. Zaradi tega ostaja zveza med jezikom in ideologijo ter med profesionalnimi protokoli upovedovanja zgodb netematizirana. Z drugimi besedami, ideal ne upošteva, da so dejstva in zgodbe medsebojno konstitutivne, ali drugače, da tipi diskurza (oz. interpretativne sheme) narekujejo, kakšne podatke iščemo. Na tej predepistemološki podlagi novinarji rutinsko uporabljajo dejstva kot evidence, ki dokazujejo veljavnost trditev iz interpretativne sheme. Dejstva (sliko prenatrpanega "Doma za odstranjevanje tujcev", kjer imigranti spijo na stopnišču) je mogoče pretvarjati v dokaze (za slabe higienske navade in neciviliziranost imigrantov), ki podpirajo diskurz oz. interpretativne sheme.

Zahteva po objektivnosti vedno implicira izogibanje moralni tematizaciji svojega delovanja -pisanja.⁵ Ta relativistični režim obravnave, ki odklanja moralno tematizacijo, obravnava dejanja, ki izhajajo iz popolnoma drugačnih motivov in preferenc kot eno in isto - ne kot različna prepričanja z različnimi motivacijami, temveč zgolj kot vidik različnih individualnih preferenc. "V tem redukcionističnem scenariju je vse tako kot kaj drugega, ničesar ni, za kar bi se bilo vredno potegovati, niti bojevati, niti živeti. (...) Od posameznika to zahteva moralno plitkost, da se ne razume kot nekdo, ki je predan nečemu, temveč kot nekdo, ki je predan spoštovanju tistih, s katerimi se ne strinja" (Fish 2000: 41). Diskurz nevtralnosti oz. objektivnosti, ki vse strani obravnava enako, se torej odpove moralni tematizaciji ali pa ne želi razkriti svojega stališča, ker bi s tem razkril svoje preference in mehanizme izključevanja, ki jih zastopa. Če se naslanjamo zgolj na splošni princip nevtralnosti v delovanju/pisanju, to pomeni, da se izogibamo soočenju s praktičnimi posledicami svojih odločitev in s posledicami svojega delovanja ali pa prikrivamo svoje preference. Po drugi strani pa ideal nepristranskosti in nevtralnosti ne upošteva, da nevtralnega principa ni. Vsako delovanje pripelje do načrtovanih ali nenačrtovanih posledic, retorika objektivnosti (in znotraj nje nevtralnosti) pa daje vtis, kot da je rezultat neopredeljenega in uravnoteženega delovanja/pisanja samo produkt brezosebne logike stanja stvari, ki se mu ni bilo mogoče izogniti.

---

⁴Seveda obstajajo tudi drugačne novinarske tradicije in prakse, se pa ob poudarjanju drugih vrednot (npr. nadzorovanja oblasti) vedno znova zatekajo k mitu objektivnosti.

⁵Moralno tematizacijo moramo razlikovati od moralizacije, ki parazitira na zdravorazumskih konceptih.

Nevtralna obravnava stvari pomeni, da dogodek ali fenomen izvzamemo iz historičnega konteksta, ki šele daje pomen dogodkom, situacijam in problemom ter omogoča razumeti pogoje njihovega nastanka. S tem ko stvari obravnavamo nevtrarno (uravnoteženo, distancirano, faktualno, nepristransko), dogodkov in situacij ne tematiziramo znotraj konkretnih okoliščin, zunaj zgodovine, genealogije njihovega nastanka. Če dogodke ali pojave izvzamemo iz zgodovine in kulture, s tem historične situacije obravnavamo, kot da so ahistorične, torej zunaj zgodovine in družbenega sveta, utemeljene v naravi stvari in torej nespremenljive.

Zgodbe prvega in zgodbe drugega reda: od analize sporočila k analizi pomena

Novinarji ne želijo biti nevtralni in objektivni, ampak želijo sodelovati pri oblikovanju javnega diskurza, toda tako, da lahko ostanejo zvesti proceduralnim pravilom legitimne novinarske prakse in kolektivni profesionalni identiteti, ki temelji na objektivnosti. Zato uporabljajo različne oblike upovedovanja kot način implicitnega izjavljanja. Ista realistična in pozitivistična epistemologija, ki behavioristično razume problem intence kot mentalno stanje pisca/producenta teksta, tudi zapostavlja način upovedovanja (kako, ne kaj), ko analizira pomen teksta. Pomen teksta se namreč oblikuje v kombinaciji paradigmatike in sintagmatske strukture teksta - poenostavljeno, na podlagi izbora znakov med možnimi znaki (npr. objestnej namesto kriminalac, skrajnej namesto borec za svobodo) in na podlagi medsebonega odnosa znakov v tekstu. Ali z drugimi besedami, z obliko imamo v mislih retorično organizacijo tekstov in organizacijo upovedovanja. Za ugotavljanje, kateri intepretativni okvir je podlaga posameznim zgodbam o "Nas" in o "ilegalnih pribežnikih", je ločena uporaba teh dveh vidikov v tekstu sploh problematična. Medijskega učinka ravno zaradi ideala objektivnosti ne moremo proučevati brez proučevanja oblike upovedovanja ob vsebini pripovedi. Oblika in interpretacija sta neločljivo povezani in oblika (način ozgodbenja) je absolutno osrednjega pomena, ko govorimo o tem, kakšen je pomen zgodb o tujcih. Ni torej učinka brez pomena, oblika pa je vir pomena in ne sme biti izpuščena iz nobenega premišljevanja o "vplivu" medijev.

Kakšno vrsto pripovedi je mogoče združiti z ideologijo objektivnosti in nevtralnosti? Zgodbe o beguncih, ki temeljijo na tem diskurzu, so organizirane na podlagi kanonične tekstualne sheme ali metastrukture, ki sestoji iz hierarhično organiziranih konvencionalnih kategorij (povzetek, zaplet, razrešitev, vrednotenje, zaključek), ki so v tekstu lahko samo implicitno prisotne, ter standardnih opozicij (dobro - slabo, civilizacija - necivilizirano, Evropa - Balkan, mi - oni). Te pripovedi večinoma vključujejo dve zgodbi v eni - zgodba prvega in zgodba drugega reda. Brez analize oblike upovedovanja (tako retorične, narativne, vključno z vizualno ikonografijo) nam zgodba drugega reda analitično ni dostopna, čeprav jo seveda lahko preberemo na osnovi zdravorazumske kulturne kompetence. Zgodba prvega reda lahko pripoveduje o prostorskih težavah v "Domu", zgodba drugega reda pa o zvitih tujcih, ki "izkoriščajo pravico do azila" ali zgodbo o naših higienskih

normah in vrednotah, ki jih "oni" ne morejo doseči. Zgodba prvega reda je sporočilo teksta, zgodba drugega reda pa pomen teksta. Zgodba prvega reda postane praktično irelevantna in služi le kot kontekst za pripoved metazgodbe o zvutih tujcih.⁶ Ravno zaradi profesionalnega kanona, ki mora spoštovati princip uravnoveženosti, faktualnosti in nevtralnosti, žurnalizem uporablja celo vrsto retoričnih orodij, da posreduje sporočilo, ki mora ostati skrito na nivoju zgodbe prvega reda (od t.i. zunanjih glasov intervjuvancev, ki jih umešča v prispevek tako, da skozi njihova usta posreduje svoje sporočilo, do retoričnih orodij za implicirano izjavljanje - npr. ironija). Ravno zaradi ideologije objektivnosti in nevtralnosti je argumentacija, kot oblika utemeljevanja, ki mora vzpostavljati eksplicitne zveze med trditvami, popolnoma marginalizirana oblika žurnalističnega upovedovanja.

Reprodukcija normalnega pogleda na stvari

Kaj pa preostane, ko novinarji želijo sodelovati pri oblikovanju javnega diskurza? Čeprav se novinarstvo tematsko pravzaprav ukvarja s stvarmi, ki ogrožajo konsenz (korupcija, vojne, konflikti, ilegalni pribežniki, politični spori), so različne oblike "nereda" vredne, da postanejo novice le, če v osnovi žurnalističnega diskurza obstaja predpostavka o osnovnem konsenzu v družbi, ki ga ti dogodki, fenomeni ogrožajo. Ilegalni imigranti ogrožajo podobo Slovenije, kakršna naj bi bila. Ko žurnalizem predpostavlja, da glede problema, fenomena, obstaja konsenzualno enotnost v družbi, proceduralna profesionalna pravila zamenja reprodukcija "normalnega" pogleda na svet. V idejo konsenza je vgrajena predpostavka, da je interes celotne populacije ali "navadnega človeka", kadar je geografski ali politični pojem zamenjan z moralnim, enak.

Samo predpostavlanje, da obstaja splošni konsenz in enotnost v družbi, pomeni zanikanje strukturalnih razlik med skupinami in različnimi pomenskimi kartami v družbi. V strukturalno in kulturno razdeljeni družbi ni skupnega interesa vseh pripadnikov družbe in ni mogoče govoriti o obstoju političnega konsenza. Nacionalni interes je predmet pogajanja in stalnega boja za definicije in pomen v javnem prostoru. Zato mora biti konsenz konstruiran skozi kulturne prakse in jezike, danes prevladujoče preko medijskega diskurza. Da bi bilo ustvarjanje in ohranjanje iluzije o "enotnem narodu" in skupni realnosti mogoče, je potrebno veliko diskurzivnega dela (retorika, naracije, ikonografija zgodb). Diskurz je tisto, za kar se borimo, oblast, ki se je želimo polastiti. Država, družba, narod so v konsenzualnem modelu "od vseh nas". Konsenz sicer implicira družbeno in kulturno enotnost glede "skupne" nacionalne kulture, "skupnih"

---

⁶ Glej npr. v T. Van Dijk 1993: 140. Poglejmo si tipičen primer iz Delov Črne kronike: "Nemalo presenečena je bila uslužbenka gimnazije Ledina na Resljevi cesti, ko je v četrtek okrog pol enih popoldne stopila v svojo pisarno in v njej zalotila neznanca. Predrznež jo je hotel popihati z denarnico, ki jo je prej vzel iz njene torbice. ... Na policijski postaji so ugotovili, da so zgrabili 26-letnega R.Ž., sicer našega državljanca, ki pa nima stalnega bivalitišča in se med klatenjem ukvarja z vsemi vrstami tatvin." Zgodba prvega reda pripoveduje sicer o kraji denarnice, toda obenem služi kot podlaga zgodbi drugega reda, ki govori o neetičnih Slovencih s slovenskim državljanstvom, ki ogrožajo red v deželi.

nacionalnih interesov, toda "temeljni skupni vrednotni sistem", ki si ga delijo vsi Slovenci, mora biti torej šele vzpostavljen. Skupine zunaj konsenza - torej tiste, ki konsenz ogrožajo oz. tiste, ki so oddaljeni od normativnega središča - so reprezentirane kot drugačne ali kot strukturno zunaj družbe. Pojem konsenza je očiten v zaimku "mi" ter v besednih zvezah "naše meje", "naša policija", "naši ljudje", "naša država", "naša varnost" itd.

Konsenz vedno implicira predstavo o "Mi-skupnosti".⁷ Skupnost (Mi-Slovenci) seveda ni iluzorna ali umetna, ampak obstaja v svoji realni dimenziji (historični, geografski, politični, ekonomski ...) kot pozitivna entiteta, toda obenem obstaja tudi kot "poetska skupnost" ali imaginirana entiteta.⁸ To pa pomeni, da je "skupnost" diskurzivno producirana in da so se določene kulturne konfiguracije "slovenske skupnosti" konsolidirale in podprle določeno poetiko te skupnosti skozi proces naturalizacije z izključevanjem. Tako diskurz o tujcih vedno več pove o predpostavkah skupnostnega obstoja in izključevanja v družbi, v kateri nastaja, kot pa o tistem, o čemer govori. Samo po skonstruirani podobi skupnosti in kriterijih izključevanja lahko presojamo politično naravo žurnalističnega diskurza ali mentalnega zemljevida, znotraj katerega nastaja govorica o fenomenu.

Žurnalistični diskurz o pribežnikih v vseh svojih različicah prav gotovo več pove o nociji slovenstva kot o ilegalnih imigrantih ali globalizacijski drami, ki producira "tretji svet" in pribežnike. Empirični podatki o pribežnikih, ki nam jih ponuja žurnalistični diskurz, so manj pomembni kot pa žurnalistična vizija ali kozmologija o našem načinu življenja in pribežnikih. Ali, kot je v drugem kontekstu dejal Bourdieu: "Družbeni subjekti, ki klasificirajo in ki se s svojim klasificiranjem sami klasificirajo, se razlikujejo en od drugega skozi razlikovanje lepega in grdega, prefinjenega in vulgarnega. To razlikovanje izdaja in razkriva njihov položaj v objektivni klasifikaciji" (1988: 25). Presojanje o tem, kaj je civilizirano in kaj necivilizirano, klasificira - predvsem tiste, ki klasificirajo. Zgodbe o pribežnikih reprezentirajo naravo žurnalistične kulture in njeno percepcijo narave "Mi-skupnosti". Zgodbe o srečanju zahodne civilizacije, ki jo zastopa slovenstvo (personalizirano v različnih zgodbah, bodisi z branilci meje - policaji ali z ogroženimi šišenskimi prebivalci) z Neciviliziranim, so bolj realistična poetika slovenstva (nacionalne Stvari) kot pa kronika "priebežniške problematike". Ta poetika nastaja tako, da intenzivno konstruira "Mi-občutek" z dramatisiranjem distance in razlike med nami in pribežniki. Vizija o ilegalnih tujcih v Sloveniji je torej bolj ideja Slovenije kot superiorne v primerjavi s kulturami, iz katerih prihajajo pribežniki, in utemeljene na esencialistično pojmovani "avtentični" zgodovini in etnični identiteti ter biološkem konceptu državljanstva in političnih pravic. Iz neesencialistične perspektive je Slovenec politično in kulturno konstruirana kategorija, ne pa idealizirana naravna skupnost, utemeljena samo v avtentični zgodovini, naravi in

⁷ *Barbie Zelizer (v D. Mumby 1993) poudarja pomen novinarske interpretativne skupnosti pri utrjevanju konsenza. Novinarje združuje skupen diskurz in kolektivna interpretacija sveta, neformalne mreže, ki utrjujejo skupnost in stabilizirajo konsenz.*

⁸ *Metaforo "poetska skupnost" povzemamo po G. Bachelardu v Edward W. Saidu (1978: 54-55). "Objektivni prostor hiše - njeni koti, hodniki, klet, sobe - so precej manj pomembni kot to, kar pomeni v poetškem smislu, kar je ponavadi njena imaginativna ali figurativna vrednost."*

krvni pripadnosti. Članki in prispevki o pribežnikih so torej reprezentacija Drugega, t.j. neciviliziranega sveta, in imaginarij o slovenstvu in civilizaciji. Biti član neke skupnosti je učinek. Ta skupnost (Mi-Slovenci) seveda ni iluzorna ali umetna, ampak obstaja v svoji realni dimenziji, toda obenem obstaja tudi kot "poetska skupnost". To pa pomeni, da so se določene kulturne konfiguracije "slovenske skupnosti" konsolidirale in podprle to "poetsko skupnost" skozi proces naturalizacije. Individualni novinarski teksti so le del diskurzivne formacije "o pribežnikih in dehistorizirani monolitno homogeni nacionalni Stvari".

Zaključek: ideološka produktivnost naravne govorice

Pojem konsenza je neločljivo povezan s pojmom zdravega razuma in naturalizacije. Konstrukcija konsenza je lahko učinkovita tedaj, ko parazitira na zdravem razumu in temelji na uporabi "zdravega razuma". Kot sociološka kategorija je zdrav razum podmena, ki jo v našem vsakdanjem ravnanju implicitno predpostavljamo. Ta "naravna naravnost" je seveda konstruirano vedenje, katerega 'resnica' se zdi kot naravna, očitna, večna, kar že od nekdaj vemo. Kolonizirati zdrav razum, to hegemonično ideologijo pomeni, imeti moč definirati, kaj je zdravorazumski in torej naravni pogled na stvari. Mera, v kateri nekdo uspe kolonizirati zdrav razum, je tudi mera njegove hegemonije proti skupini, katere "razum" se zdi kot marginalen, čuden, nezdrav ali celo nevaren za tiste, ki so navdahnjeni z zdravim razumom (v našem primeru intelektualci ali aktivisti za človekove pravice). Eden glavnih bojov, ki se danes odvija preko medijev, je boj za pomen oz. boj za definiranje enega stanja (oblike bivanja) kot naravnega in drugega kot nenaravnega. Zdrav razume gre torej z roko v roki s konstrukcijo konsenza na podlagi reprezentacije kulturno in historično konstruiranih fenomenov (npr. kaj pomeni biti Slovenec) kot v biologiji ali avtentični zgodovini utemeljenih, torej naravnih.

Danes ideološki diskurz torej deluje na dva načina: tako, da naturalizira to, kar je kulturno in historično proizvedeno (naša kultura je naravnejša, torej bolj "človeku lastna" kot njihova), in s kolonizacijo zdravega razuma. Ideološka produktivnost naturalizacije je ravno v tem, da pomene ali pogoje, ki so utemeljeni v kulturi, zgodovini, ekonomiji, ... in torej spremenljivi, konstituira kot naravne. To pa pomeni, da postanejo brezčasni, univerzalni, utemeljeni v naravi in torej večni. Tekstualno orodje vzpostavljanja konsenza je javna govorica medija kot govorica impliciranega bralca - časopisna različica govorice občinstva, ki ga medij nagovarja. Ta jezik je model ali hipoteza jezika "idealnega" občinstva, zato bi mu lahko rekli "naturalizirani diskurz". Ta govorica se vzpostavlja kot naravna in pri tem prepričuje, da bi se druge govorice uveljavile kot naravne ali prav tako nenaravne.

Šele operacionalizacija piščeve namere kot posebne artikulacije interpretativne sheme (ne pa kot individualnega psihološkega stanja ali političnega stališča pisca), nam pomaga prenesti analitični interes na diskurz, znotraj katerega je njegov/njen namen sploh mogoč. Sistemi diskurzov so predpogoj za komuniciranje in določajo ter presegajo vsak individualni namen. To sicer ne pomeni, da realni novinarji ne komunicirajo z namenom, pomeni pa, da je vsako izkustvo, vsak

namen produkt interpretativnih shem - ni izkustva zunaj reprezentacije in ideologije. Namesto analize avtorskih motivacij (kaj je avtorjevo stališče, motiv, kaj je hotel povedati), nam ta rekonceptualizacija daje epistemologijo za politično relevantno analizo o boju za pomen v javnem prostoru. Ne gre torej za vprašanje, kako mediji (njihova sporočila) učinkujejo na misli, emocije in stališča občinstva, ali govorijo resnico ali razširjajo neresnico, temveč za vprašanje, kakšno skupnost konstituirajo s tem, ko konstituirajo posameznika kot člana določene kulture in družbe. To pomeni, da obstaja tesna zveza med praksami reprezentiranja določenih področij realnosti in vrstami vedenja o teh področjih realnosti. Politizacija je vedno del govornice, saj ni govornice, ki ne bi pripeljala do posledic. Razlikovanje med govornico in delovanjem, na kateri počivajo pozitivistične zahteve po objektivnosti, je nesmiselno, saj je govornica neločljiva od delovanja. Družbeno delovanje se namreč konstituira skozi govornico. V tem smislu se je pri žurnalistični obravnavi migracij bolj smiselno vprašati, kaj "delajo" s tem poročanjem. Vprašanje, ali gre za resnico ali laž, pa je nesmiselno in neuporabno.⁹

To seveda ni nič posebno novega, presenetljivo pa je, da pozitivistično ločevanje med govornico in delovanjem in razmišljanje o komunikaciji kot enostavnem, linearnem toku informacijskega transferja ali izmenjave idej v razmišljanju o žurnalizmu še vedno trdno vztraja. Govornica je del svojih lastnih posledic, ki bodo prijazne za nekoga in sovražne do nekoga drugega. Ker vsako delovanje pripelje do praktičnih posledic, je objektivnost ali nevtralnost vedno politično opredeljena, vendar pa njena politika ni razkrita, temveč je skrita pod krinko splošnega principa nepristranosti in uravnoveženosti, splošnosti in profesionalnih proceduralnih pravil. Diskurz je najbolj učinkovit v normaliziranju oz. institucionaliziranju ne samo vedenja o nas in drugih, ampak tudi normaliziranju politike do vseh odmaknjenih od normativnega središča.

LITERATURA

- Bourdieu, Pierre (1988): Die feinen Unterschiede. Frankfurt/M. Suhrkamp.
 Bourdieu, Pierre (1998): On Television. New York. The New Press.
 Chaney, David (1993): Fictions of Collective Life. London. Routledge.
 Ettema, James, Glasser, Theodore (1998): Custodians of Conscience. New York. Columbia University Press.
 Featherstone, Mike (1995): Global Modernities. London. Sage.
 Fish, Stanley (1999): The Trouble with Principle. Cambridge. Harvard University Press.
 Foucault, Michel (1991): Vednost - oblast - subjekt. Ljubljana. Krt.
 Glasser, Theodore (ed.) (1999): The Idea of Public Journalism. New York. The Guilford Press.
 Laclau, Ernesto (1991): New reflections on the revolution of our time. London. Verso.
 Lukšič, Igor, Andrej Kurnik (2000): Hegemonija in oblast. Gramsci in Foucault. Ljubljana. Sophia.

⁹ Delovna definicija diskurza bi se torej v tem primeru lahko glasila takole: Diskurz je sistem izjav, ki konstruirajo objekt, o katerem govorijo. Zadeva vrsto pomenov, zgodb, izjav, ki producirajo posebno verzijo dogodkov, odnosov.

- McGuigan, Jim (1996): *Culture and the Public Sphere*. London: Routledge.
- Morley, David in Robins, Kevin (1995): *Spaces of Identity*. London: Routledge.
- Mumby, Dennis (1993): *Narrative and Social Control*. London: Sage.
- Mumby, Dennis (1997): "Modernism, Postmodernism, and Communication Studies: A Rereading of an Ongoing Debate". *Communication Theory*, 1, 1-28.
- Said, Edward (1978): *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London, Penguin.
- Tester, Keith (1994): *Media, Culture and Morality*. London, Routledge.
- Todorova, Maria (1997): *Imagining the Balkans*. Oxford. Oxford University Press.